

kämmen pöytään, ja hän jyrähti jokaista sanaa erikseen painottaen: Noin sinä et saa koskaan ajatella! Lauri Postin silmät oli kostuneet. Epäiltyäni heidän rohkeuttaan ja uskoaan työmme tärkeyteen ja merkittävyyteen, tunsin pettäneeni mestarini. — Hakulinen oli tehnyt kanssani ns. sinunkaupat jo vuosia aikaisemmin. Käytännössä kuitenkin asetimme aina sanamme niin, ettemme muodollisesti toisiamme sinutelleet. Tuossa kokouksessa se kuitenkin tapahtui. Hakulisen esityksestä kyseinen lause poistettiin esittelystä ja kaikki alkuperäisen esittelyn kopiot hävitettiin. ■

Kirjoittajan osoite (address):

Niemenmäentie 3i, 00350 Helsinki

OPISKELIJAN MUISTIKUVIA LAURI HAKULISESTA

IRMA LONKA

Pääsin ylioppilaaksi Kouvolan vanhasta yhteislyseosta, silloin jo sodan aiheuttaman siirtolaiskoulujärjestelyn vuoksi Lyseoksi muuttuneesta vuonna 1947. Lauri Hakulinen oli saanut dosentuurin Helsingin yliopistosta vuonna 1946. Syksyllä 1947 lähdin sinne opiskelemaan suomea — pieneksi pettymykseksi perheelleni ja vähän omaksikin hämmästyksekseni, sillä minusta piti tulla lääkäri, joka valmistuisi auttamaan sodan runtelemia ihmisiä. Syyt tähän humanistiseen kääntymykseen ovat vähän hämäriä. Kirjallisuuden himolukija olin ollut aina enkä äidinkielelläkään kaiketi huono, mutta urahaaveitteni vuoksi olin ollut pitkän matematiikan linjalla, jossa ei luettu latinaa. Latinan pron opiskelu piti siis aloittaa alkeiskurssilla Päivö Oksalan ikuisesti unohtumattomassa opetuksessa.

Voidakseni kertoa eläviä muistikuvia Lauri Hakulisesta minun on luotava vähän ajan-kuvaa silloisesta yliopistosta ja opiskelusta siellä, sillä se oli aivan toinen maailma kuin nyt, jo vieras niillekin, jotka aloittivat 50–60-luvun taitteessa. Siihen tarvitaan vähän omaakin henkilöhistoriaani, sillä muuten ei käy selväksi, mitä Lauri Hakulinen neiti Longalle — niin meitä aina silloin puhuteltiin — yliopiston opettajana merkitsi.

Olen lähtöisin rautatieläisperheestä, oman perheeni ja lähisukuni ensimmäinen opiskelemaan lähtenyt. Yliopistosta en tiennyt yhtikäs mitään, rakennuksen vain, sillä äitini halusi sivistää meitä ja toi meidät aina alkukesästä huvimatikalle Helsinkiin. Yliopisto ja Suurtori oli näytetty, Kansallismuseot käyty ja äidin serkun kanssa olimme äidin kanssa kerran olleet Kansallisteatterissakin.

Siihen aikaan tultiin ilmoittautumaan yliopistoon viimeistään 9. syyskuuta, koska 10.9. olivat aina yliopiston avajaiset, joissa piti olla läsnä. Tai ainakin minä luulin, että piti olla läsnä. Mutta siihen aikaan opiskelut joka tapauksessa alkoivat. 9. syyskuuta 1947 siis marssin ylioppilaslakki päässä — sitä pidettiin aina viimeiseen syyskuuta asti, jolloin osakunnissa oli lakinlaskijaisjuhlat — ja pahvinen matkalaukku kädessä yliopistolle. Tulevan boksitoverini isä oli hankkinut meille edullisen alivuokralaisasunnon Tunturikadulta perheestä, jonka jäsenten lukumäärä ylitti sallitun huonemäärän. Ylimääräiset huoneet oli pakko vuokrata opiskelijoille, evakoille, Helsinkiin työhön tulijoille ja muille. Mutta minä tulin siis suoraan junalta ensin yliopistolle ilmoittautumaan.

Isäni oli työmatkalta junan mukana tuonut minulle Suomalaisesta Kirjakaupasta yliopiston ohjelman, josta tiesin, että ilmoittautumisesta tuli alkaa ja josta olin saanut melkein ainoat opinto-ohjeeni. Muita painettuja ei kaikesti ollutkaan; Ylioppilaan kirja, jossa oli vähän enemmän opastusta, alkoi ilmestyä muistaakseni vasta 1948. Suuri oli hämmästykseni, kun kiipesin yliopiston portaita ovelle ja se oli kiinni ja sisäpuolelle oli lyöty laudat ristiin ja koko oven läpi näkyvä tila oli kuin pommituksen jäljiltä — niin kuin se muuten olikin — ja korjauksen alaisena. Olin aivan neuvoton ja hämmentynyt — kunnes ystävällinen herra kiipesi perääni ja kysyi, mihin olin yrittämässä. Hän saattoi minut kädestä pitäen Fabianinkadulle uuden puolen ovelle, ja minusta se oli kuin mikäkin takapiha ja oven lättänä. Olin summattoman pettynyt, kun yliopistoon ei mentykään Suurtorin uusklassisia komeita portaita pitkin.

Fabianinkadun aulan yliopiston yhä samassa paikassa olevan kuppilan puoleisessa päässä olivat ilmoitustaulut — muistaakseni vain yksi historiallis-kielitieteellisen osaston tarpeisiin ja toinen matemaattis-luonnontieteellisessä opiskeleville. Siellä yliopiston opettajat professoreista assistentteihin ilmoittivat opetuksestaan pienillä lappusilla, jotka keikkuivat useimmiten vain yhden nastan varassa. Lauri Hakulisen opetusilmoituksen näen vieläkin silmissäni: se oli hyvin selkeä, mutta laadittu pienen pienellä käsialalla, joten sitä oli vaikea nähdä taulun yläosasta. Jotkin muut — kuten Lauri Kettusen ilmoitukset — taas olivat suurta käsialaa, mutta niin sotkuisia, että niistäkään ei sen vuoksi tahtonut saada selvää. Yliopiston ohjelman ja ala-aulan ilmoitustaulun avulla kukin rakensi itse opinto-ohjelmansa. Opiskelun kulku oli paremminkin perimätiedon varassa.

Näin olemattomin opinto-oppain ja vaikealukuisin ilmoitustauluin kyllä selvittiin. Opiskelijoitakin oli vähän. Matti Klingen ja Laura Kolben Ylioppilaskunnan historian 4. osan mukaan koko yliopistossa oli sodan päättymisen jälkeen 40-luvulla noin 9 000 opiskelijaa. Vasta myöhään 1950-luvulla ylitettiin 10 000:n läsnäolleeeksi kirjoittautuneen raja. Ylioppilastutkinnon läpäisi keväällä 1945 2 073 kokelasta mutta vuonna 1947 jo 2 996. (Nykyisin heitä on 30 000!) Ehkä sotilasyo-kirjoituksissa hyväksytyt mukaan lukien heitä oli vähän enemmän. Vuonna 1946 heitä oli ollut peräti 1 800, mutta heidän lukumääränsä väheni juuri näinä 40-luvun lopun vuosikymmeninä.

Omasta puolestani olin saanut hiukan opinto-ohjausta myös suomenopettajaltani Kouvolasta. Ajattelin lakkiaistilaisuuden jälkeen, että oli kohteliaisuuden nimessä käytävä kertomassa hänelle mielenmuutoksestani lähteä opiskelemaan humanistisia aineita, vieläpä suomea. Hän oli hämmästyntynyt ja nähdäkseni ilahtunutkin — sanoi pitäneensä minua hyvänä oppilaana. Lähtiäisiksi hän neuvoi minua aloittamaan sukukielten luennoista; jatkon hän sanoi yliopistossa selviävän. Niinpä noukin ilmoitustaululta sukukielten opinnot ynnä latinan pro -harjoitukset. Kettunen luennoi viroa, M. Airila karjala-aunusta jne. ▷

Aluksi en ymmärtänyt mitään. Klusiilit ja laryngaalit ja spirantit vain sinkoilivat korvisani. Kirjoitin kuuliaisesti muistiin niin paljon kuin ehdin, mutta kaikki oli aivan käsittämätöntä. Aloin vähitellen tutustua opiskelutovereihini ja kysyin vieressä istuvalta tytöltä, miten hän näyttää tietävän näistä kummallisuuksista niin paljon. Hän sanoi, että fonetiikan luennoiltahan ne selviävät. Ja minä kun en tiennyt, mitä fonetiikka edes tarkoittaa! Jotenkin sain Sovijärven kanssa sovituksi, että pääsen vielä puolesta lukukaudesta mukaan ja tenttimään senkin pakollisen kuvion. Mutta vasta sitten, kun Lauri Posti aloitti vatjan äännehistorian luennot lukukauden loppupuoliskolla, asiat alkoivat selvetä. Hakulinen aloitti samaan aikaan vanhan kirjasuomen luennot; nykykielellä se olisi ehkä ollut johdantokurssi suomen kielen kehityksen vaiheisiin. Lauri Posti ja Lauri Hakulinen, etenkin jälkimmäinen, panivat sukukielten äännehistoriat ja koko näiden opiskelun mielekkyyden ja kielihistoriallisen idean järjestykseen. Hakulinen oli loistavan systemaattinen, hän loi selkeän kuvan kielen rakenteesta ja kehityksestä. Hänen luennoilleen oli turvallista mennä.

Se oli hyvin tärkeää. Kurssikirjoja ei ollut, luentoja voitiin jonkin verran monistaa, kun yliopisto sai opetusministeriöltä erillismäärärahan luentomonisteiden tuottamiseen. Rapolan suomen äännehistorian luennot taisivat olla pitkälle 70-luvulle asti monisteena. Opetus oli pääosiltaan suullista. Jos joku joutui olemaan luennolta poissa jonkun force majeuren vuoksi — pinnausta se ei ollut, ei meillä siihen ollut varaa — hän pyysi toveria tekemään luentomuistiinpanot suoraan kopiona ns. kalkeeripaperin kanssa. Lauri Hakulisen luennoista syntyi täysin selkeitä muistiinpanokokonaisuuksia, joista poissaollut sai hyvin käsityksen siitä, mistä oli ollut puhe.

Lauri Kettusen luennoista ei saanut kasaan minkäänlaisia muistiinmerkintöjä. Mutta tavallaan Kettunen oli hyvin hauska ja hänen luennoillaan oli kiintoisaa, kunhan vain faktat sai jostain muualta hankituksi. Viron kielen äännehistoria oli silloin jo painettuna olemassa. Lauri Hakulinen taas oli tavattoman kuiva. Mutta hänen terävä loogisuutensa ja johdonmukaisuutensa kiehtoi. Opiskelijoita, jotka Hakulisen luennolle mennessään huokasivat: »Ihanaa, tästä saa taas jotain tolkkua!», oli kyllä enemmän kuin yksi tai kaksi.

Olen kiitollinen myös Hakulisen Suomen kielen rakenne ja kehitys -teoksesta. Kaarle Niemisen kielioppiluennot kielemme äänne-, muoto- ja lauseopista jäivät niin pintaan. Kieliopin oppiminen sinänsä on kovin yksinkertainen asia. Jotain pientä syvennystä kieliopin luennoilla saattoi tulla. Mutta paljon enemmän ahaa-elämyksiä tarjosi Suomen kielen rakenne ja kehitys. Hankin sen jo paljon ennen laudaturseminaaria, jossa se tuli välttämättömäksi. Katselin siitä aina eri kielioppiasioiden taustoja, ja minulla on sellainen käsitys, että tämän teoksen avulla opin vasta oikein syvältä tajuamaan, mikä ja millainen kielemme on.

Edellä on piirretty jonkinlaista laajakulmakuvaa Lauri Hakulisesta opettajana. Ehkä mielikuva hänestä täsmentyy, jos katsotaan häntä lähikuvasta. Siinä Lauri Hakulinen ja allekirjoittanut kohtaavat aivan keväällä 1948 lukukauden alkaessa. Olin jonossa ilmoittautumassa Lauri Hakulisen unkarin luennolle. Hakulinen: »Neitihän on 1. vuoden opiskelija. Mitä te täällä teette?» Niiasin lattiaan asti pelästyksestä, sillä Lauri Hakulinen oli hyvin pelottava ja hirmuinen kaikenlaista tyhmyyttä kohtaan: »Ilmoittaudun unkarin luennolle, kun ohjelmassa sanotaan — tai minulle on siitä kerrottu, että etäsukukielistä pitää opinto-ohjelmaan valita yksi ja minä valitsin unkarin.» — Hakulinen: »Ettekö ymmärrä, että lähisukukielet on tentittävä ensin?» — Minä: »Olen jo tenttinyt, paitsi viron joka jatkuu vielä.» — Hakulinen: »Ei niitä nyt tuolla tavalla ole tarkoitus sulloa!» Siihen minä

jankutin vielä jotain, vaikka takana seisova ystäväni sihisi minua jo olemaan vaiti. Mutta Lauri Hakulinen leppyikin, ja hänen kasvoilleen levisi karu, etten sanoisi liikuttava hymyntapainen. Hän sanoi, että kun minä nyt näytän tuommoista kiirettä pitävän, niin ensin olisi mentävä sukukielten yhteistenttiin. Sitten hän oikein ystävällisesti ja tarkasti neuvoi minua, miten suomen opinnot etenevät ja milloin voin ryhtyä unkarin opintoihin, kyseli-pä vielä joitain muitakin asioita. Häneltä sain ihan hyvän opinto-ohjauksen, ja niiden osviittojen mukaan sitten opintoni suunnilleen etenivätkin.

Jotain syvempääkin tieteen totuuksista ja tiedon suhteellisuudesta näinä opiskeluvuosi-nani opin. Lauri Kettunen ja Lauri Hakulinen olivat kovin monesta asiasta eri mieltä ja kiistelivät aika hurjastikin. Siihen asti olin koulussa kasvanut siihen käsitykseen, että se mitä opettajat opettavat, on totta, samoin mitä oppikirjoissa sanotaan. Ei tullut kuuloon-kaan, että olisi voinut tai yleensä ollut tarvettakaan kyseenalaistaa asioita, niin kuin nykyisin sanotaan. Muistan erään kiistan, jonka takia Kettunen haukkui luennollaan kaikki muut opettajat (!) ja Hakulinen taas viileästi osoitti luennollaan, miten Kettusen todistelu ontuu. Kettusen kanta oli jotain sellaista, että avoimet diftongit ovat kehittyneet pitkistä vokaalista (*soo, pool*), mutta umpeutuvat (*ai, eu*) ovat alkuperäisiä. Hakulinen edusti eri-laista kantaa. Ja me opimme siitä: varmoja vastauksia ei ole, tieto on aina perusteltava ja aikaisemmin varmana pidetty tieto voi osoittautua uusien tutkimuksien valossa virheelli-seksi. Kyllä me loppujen lopuksi hyvän koulutuksen saimme. Se oli ehkä vanhakantaista ja kapeaa, mutta sen pohjalta oli hyvä lähteä tietämystään laajentamaan. Ja täydennys-koulutustahan se on ollut koko elämä!

Lopuksi vielä yksi hyvin vaikuttava muisto. Elettiin Unkarin kansannousun aikaa 1956. Äidinkielen opettajilla oli talvipäivät, ja niiden aikana kokoonnuttiin aina illallisille jo-honkin Helsingin ravintolaan. Lauri Hakulinen oli paljon tekemisissä Äidinkielen opetta-jien liiton kanssa: hän oli pitkään hallituksen jäsenkin, usein päivillä nähty luennoitsija ja myös liiton kunniajäsen. Noilla nimenomaisilla illallisilla kävi kehotus varata paistista päästyä lasiin juotavaa. Kuka tilasi viiniä, kuka kaatoi maljasta vettä. Lauri Hakulinen kilisti lasiaan ja piti illallispuheen. Hän puhui Unkarille ja Unkarista. En muista yhtään, mitä hän puhui, mutta sen muistan, että puhe teki valtavan vaikutuksen. En tiedä, minkälainen hän yleensä oli puhujana, mutta sen puheen piti antiikin parhaita perinteitä noudattava reettori Jumalan armosta. Puheensa lopuksi hän nosti maljan Unkarille. Sen juotuamme olimme kaikki pitkään hiljaa ja järkyttyneitä.

Tarinalla on vielä jälkinäytös. Kun maakuntiin levisi tieto näistä illallisista, tuli hallituk-selle peräti useampia moitteita siitä, että ÄOL on vajonnut niin alas, että sen juhliissa juo-daan alkoholia! Tätä ei voi selittää muuten kuin sillä, että äidinkielenopettajat on hyvin naisvaltainen joukko ja naisen oli vielä tuolloin täysin sopimatonta istua ravintolassa ja juoda viiniä. Miehetän ovat kautta aikojen tyhjentäneet maljoja. Mutta naiset, itsenäiset virkanaisetkin, alkoivat vapautua ahtaitten normien kahleista vasta 1960-luvun lopulla.

Ja päätteeksi: Lauri Hakulinen oli opiskeluaikani vaikuttavimpia opettajia. Hänen tie-tonsa olivat varmat ja hänen luentonsa hienoja ja selkeitä kokonaisuuksia. Hänen syvä kiintymyksensä suomen kieleen ja sen sanoihin sai myös opiskelijan tuntemaan opiskelu-alansa arvokkaaksi. ■

Kirjoittajan osoite (address):

Tunnelitie 14 B 10, 00320 Helsinki

Johdanto: 16. 9. 1952:

- Miten ja miten kieltä tutkitaan?
- Wilhelm Ostwald: filologia on tulevaisuuden ihmistä näyttävä yhä käsitteettömien, postavailla kuin monet näyttävät kirkkojen pelastus.
- (→ Vir. 1931 s. 231-: 'Kielitieteen yleistä merkityksestä'; Toivonni luettaavan seuraavaksi tunnistaa!)
- Kielitietä on sekä käytännön että yleistä teoreettinen tarkoitus kuten kaikella tiedellä.
- Aurinko ja mitä tietä ihmistelly - sirotuksena merenkulkijain suunnistusoppi ja ajanlasku.
- Kielen rakennetta ihmistelly - sirotuksena Kirjainkirjoitus ja kielen kirkonain kääntävyys.
- Puhtaana tiedenä lingvistikka pyrkii vain ymmärtämään kielen olemusta.
- Nimityksestä lingvistikka ja filologia.
- staattinen l. synkroninen lingvistikka (F. de Saussure)
- evoluutiivinen l. diakroninen -"-

funktionaalinen lingvistikka } filologia [Kirjaink.
struktuurialinen -"- } ord. filologia, Vir. 1932
s. 230.]

vertaileva kielitiede

historiallinen -"-

yleistinen -"- (allgem. Sprachw., linguistique générale)

Lopettajaisosat 7.5.1957:

Olen luennoinut käännöslainoista yhden-
jaksoisesti 3 lukuvuotta (1954-1957). Kuluvan
lukuvuoden aikana olen maininnut n. 175
suomen ^{sannetta} sanan, jotka on katsottava käännös-
lainoiksi (niitäkin luettuina n. merkityslainat)
ja koko tekemäni luentosarjassani arviolta
n. 530 sanaa tai sannetta. Kuitenkin olen
kokoillut vain pientä murto-osaa koko kie-
lenni sanavarastosta ja ^{ottanut mukaan} vain noin puolet
omasta ^{tehtävällään} ~~valitusta~~ kerätyistä aineistostani

Kevään 1957 viimeisen käännöslainaluennon alku ja loppu.

Tämä tarkastelunni oikeuttaa rovettaa
suomen kielen n. mitä ruotsal. taidehistorioitsija
Ragnar Josephson on sanonut runoilijoista: "Jokai-
sen henkisen lemmen takana on ihmiskunnan
monitahavainen historia, mitä taitteksiin,
teidän on yhä joka askelkellanne lähestyä
peräissämme koko ihmiskunnan kulttuuriperintöä."
(Imperfektum, luvussa Kulttuuriperintö. Suomentanut
Aarne Penttilä, 1927 ikän. nimenä Lukukammi.)

[Sl.-57: Murrelaksologian historiaa]
[Kl.-58: Merkitysojen menettelyistä.]